

Lars Levi Læstadius: En visuell fortelling

Historiske fragmenter fra Karesuando og Pajala

Steinar Thorvaldsen

Steinar Thorvaldsen (f. 1953) er professor i informasjonsvitenskap ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) og professor II ved NLA Høgskolen, Bergen. Han er cand. real fra NTNU, og dr.scient i bioinformatick fra UiT. Han har arbeidet en god del med vitenskapshistorie og er også norsk redaktør for det dansk-norske tidsskriftet *Origo* – om vitenskap, skapelse og etikk.

Abstract

L.L. Leastadius: A Visual Story. Historical Fragments from Karesuando and Pajala.

A visual narrative, or visual storytelling, is a story told primarily through the use of visual media. The story may be told using still photography, illustration, or video. The visual narrative has also been of interest to the academic community and educators that have sought to understand the impact and power of image and narrative in individuals and societies. In this paper, we tell the story of the priest and revivalist Lars Levi Leastadius using pictures from his museums in Karesuando and Pajala in Northern Sweden.

29

Innledning

I størstedelen av sitt yrkesliv bodde presten og predikanten Lars Levi Læstadius med sin familie i Karesuando (1826-1849) og i Pajala med omegn (1849-1861).

Begge steder befinner det seg nå kulturminner bestående av familiens gamle hus og flere godt bevarte artefakter. Noen har opprinnelig tilhørt Læstadius og hans familie. De fleste er imidlertid hentet fra andre steder, men skriver seg fra hans samtid. Å bevege seg inn i disse små husene er som å reise tilbake til sporene fra fortiden. De formidler klare tidbilder fra hvordan det en gang var i lappmarken. Gjennom bilder vil dette bidraget formidle noen av de sporene som fortsatt finnes etter Læstadius i de nordlige delene av Sverige. Alle foto er tatt av forfatteren i 2015-16.

Innen Akademia har det vært en økende interesse for visuell historiefortelling/narratologi (engelsk: visual narratology), det vil si en type historie som formidles primært eller utelukkende gjennom visuelle medier som fotografier, illustrasjoner eller video.¹ Prinsipielt kan alle typer fortellinger formidles visuelt eller i kombinasjoner av bilde og tekst, som i dette bidraget. Det er selysagt stor forskjell på å vandre rundt i husene og å betrakte et fotografi, som bare fanger inn en del av helheten. Men begge deler dokumenterer og fungerer som minnesmerker over en person og hans virke og tjener til å opprettholde og videreformidle minnet om ham. Den visuelle fortelling i form av enkeltbilder når et større publikum enn det konkrete museet. De bidrar til å sette Læstadius inn i en materiell kontekst, som kan påvirke tolkningen og forståelsen av ham og hans virke. Bildene taler, men betrakteren tolker ut fra sine erfaringer og sin bagasje.² På den annen side legger forklarende tekster føringer for hva betrakteren ser og hvordan det sette tolkes. Det foreliggende bidrag overlater ikke alt til betrakterens fantasi og personlige bagasje, men formidler konkret kunnskap om det som betraktes. En visuell fortelling har, som enhver skriftlig fortelling, et mål. Den vekker leserens assosiasjoner og vil, sammen med teksten, være en kilde til konkret kunnskap.

Den følgende visuelle fortelling er konsentrert om to bygninger som fremdeles står der de stod da Læstadius levde. Begge er åpent tilgjengelig for publikum og vel verd et besøk.

Karesuando

Karesuando var Sveriges nordligste sogn og ligger tett ved elven Muonio, som representerer grensen til Finland. Stedet befinner seg rundt 12 mil fra norskegrensen. Læstadius flyttet dit i 1826. Den enkle stuen som nå står på stedet, ble bygget flere år etter Læstadius ankomst til Karesuando. Huset ble tatt i bruk rundt 1835 og kalles i dag *Laestadiuspörtet Karesuando*. Pörte er et svensk låneord som er avledet av det finske ordet «pirtti» og betegner en *bålhytte* eller et *kjøkken med samlingsrom*. Læstadiuspörtet i Karesuando var egentlig et tilbygg til den opprinnelige prestegården, der Læstadius og familien bodde.³ Det var også tre andre hus som tilhørte prestegården, men disse er alle borte.

Inne i huset finnes trebenker som stammer fra den gamle kirken i Karesuando. Nå benyttes det iblant til gudstjenester og vielser.

Det største bildet på veggen i huset skildrer korsfestelsesdramaet. Det finnes mange reproduksjoner av dette motivet, bl.a. litografier av N. Currier fra 1849.

Ved varmen i bålhuset kan vi tenke oss at de første vekkekelsesprekener ble skrevet.

Pajala

Pajala ligger rundt 20 mil sør for Karesuando langs Tornedalen. Bygget er et rødlig tømmerhus som består av et stort kjøkken med samlingsrom (pörte), et kammer for melk og melkeprodukter og et arbeidsrom med senger (kammeret). Huset ligger ved Torneälven og sto ferdig i 1854, da familien kom flyttende til Pajala fra Kengis, som ligger noen kilometer mot øst. I Kengis var alle prestegårdens bygninger temmelig forfalne. Det nye huset ble prostebolig for Lars Levi og Brita Katarina Læstadius med deres store familie, samt tjenestefolk og gjester. Det kalles *Læstadiuspörtet i Pajala*.

Inne i huset har man forsøkt å gjenskape et 1850-talls miljø med møbler og inventar fra samtiden. Bildet over er fra det store kjøkkenet med ildstedet til høyre. Vuggen på bildet har tilhørt familien Læstadius. I rommet befinner det seg også en original spinnerokk, et lite strykejern og et trefat. To ganger i uken, tirsdag og fredag, kokte Brita en stor gryte kjøttsuppe og serverte alle som kom for å hilse på.

I arbeidsrommet, kammeret, hadde Læstadius sitt bibliotek og sitt herbarium. Rommet var enkelt innredet med bord, skap og et par trestoler. Her arbeidet han med sine prekenes. Fjærpenen står klar til bruk, og man fornemmer nesten at Læstadius bare er ute en tur. Blekket ble i nødsfall laget av blåbærsaft og aske. Han skrev gjerne bak på gamle brev, og for å spare papir kunne han også skrive på tvers av den gamle teksten, som bildet viser. Sengen i bakgrunnen, i svensk gustaviansk stil, har tilhørt familien allerede i Karesuando.

Ved siden av skrivebordet står bordet for pressing og tegning av blomster. Dette arbeidsbordet med klaff har ikke tilhørt Læstadius' familie, men er svært typisk for perioden. Plantene som vises, er viktige «Læstadiusvekster».

Plansjen av blomsten *Issoleie* (*Ranunculus glacialis*) er tegnet av Læstadius og er hentet fra verket *Svensk Botanik*. Som man kan se, var han en fremragende tegner. Læstadius var bærer av det vi kan kalle «den svenske botanikertradisjonen». Den startet med *Carl Gustav von Linné* (1707-1778) på 1700-tallet og fortsatte til langt opp i det 20. århundre.

Å presse blomster for å lage sitt eget herbarium var gjeldende pedagogikk i nordiske skoler i mange år. Minimumskravet var 20 eller 40 arter, men noen elever kunne samle over 100. Det ble slutt med skoleherbarier for flere år siden, da man fryktet at belastningen ble for stor for enkelte blomsterarter. I stedet gikk man over til digitale objektsamlinger.

I gangavstand fra Læstadiuspørtet ligger Pajalas nåværende trekirke. Den ble egentlig oppført som brukskirke i Kengis i 1797, men ble utvidet og flyttet til Pajala i 1860-1871. En messehagel finnes fortsatt fra den gamle kirken. Den har svart bunn med sølvkanter og symboler og bærer årstallet 1831. Prekestolen i bakgrunnen stod i Kengis, da Lars Levi Læstadius prekte der i årene 1849-1860.

Lars Levi Læstadius døde i sitt hjem i Pajala vinteren 1861. Hans grav ligger på stedets kirkegård og har et stort kors oppå gravsteinen og det vanlige portrettet på baksiden, med blomster rundt. På framsiden står det også et løfte i form av en bibelreferanse til Daniels bok 12,3: «De kloke skal skinne som den strålende himmelhvelvingen; og de som har ført de mange til rettferd, skal skinne som stjernene til evig tid.»

Brita Katarina fikk bo i huset etter mannens død helt til 1888. Det har senere fungert som forpakterbolig, og som militærforlegning under andre verdenskrig. På samme gårds plass som Læstadiuspørtet ligger også et gult bolighus, som en periode var Pajala menighets prestegård, nå kalt *Kulturum*. Dette huset ble egentlig bygget for Læstadius og hans familie, men sto først klart rett etter hans død.

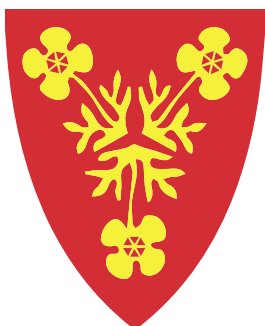
Nyere minnesmerker

I 1989 ble *Læstadius Botaniska Trädgård* anlagt i Karesuando. Den ligger i tilslutning til campingplassen og hadde ved starten et hundretalls ulike vekster. Men under mitt besøk der i 2015 var det meste overgrodd av ugress...

Bildene nederst side 36:

Ved 100-års-jubileet i 1961 ble det innviet en alterskulptur i Karesuando kirke. Den forestiller Læstadius, sameflickan Maria fra Åsele – hun som ble årsaken til Læstadius' «oppvåkning» – og predikanten Juhani Raattamaa. Alle tre står ved foten av Jesu kors. Skulpturen var en gave fra kunstneren selv, Bror Hjorth, som var professor ved Konsthögskolan i Stockholm. Samme år ble det reist en statue av Læstadius i parken rett ved *Læstadiuspörtet* i *Pajala*. Den er reist av trosvenner og har inskripsjon på tre språk (svensk, finsk og engelsk), samt omriss av en liten blomst.

Storfjord kommune i Troms har valgt *Læstadius-valmuen* (*Papaver laestadianum*) som sin logo. Den symboliserer at kommunen har felles grense med tre land. Den sjeldne blomsten er å finne i grenseområdene ved Treriksrøysa i kommunen. I år 2000

ble det markert at det var 200 år siden Læstadius ble født. Høgskolen i Finnmark foreslo da at Postens frimerketjeneste i Sverige, Finland og Norge skulle markere dette, og Posten i Norge utga et spesielt frimerke ved denne anledningen. I Sverige ble Læstadius hedret med utmerkelsen *Årtusendets Norrbottning*.⁴

Noter:

1 Caputo, Tony C. (2003). *Visual Storytelling: The Art and Technique* (Watson-Guption Publications). Block, Bruce (2007). *The Visual Story, Second Edition: Creating the Visual Structure of Film, TV and Digital Media* (Focal Press).

2 Den amerikanske kunstteoretikeren W. J. T. Mitchell har i boken *What Do Pictures Want?* prøvd å forklare hvorfor bilder skiller seg ut fra det skriftlige språket. Ifølge Mitchell sier ikke et bilde noe i seg selv, men det er betrakterens «verbalisering» av bildet som får vedkommende til å reagere. Han understreker at menneskets øye langt fra er «uskyldig» når det betrakter et bilde, men er «blendet» av personlig bagasje og spesielle forventninger, som er betinget av konteksten i samfunnet. Derfor kan reaksjonen være forskjellig fra person til person. Mitchell, W. J. T. (2005). *What Do Pictures Want? The Lives and Loves of Images* (University of Chicago Press).

3 Koistinen, Lauri (2007). *Lars Levi Laestadius prästgårdar 1826–1861*. <http://www.laestadiusarkivet.se/Pastorsbostallen%20i%20Karesuando%20och%20Pajala%201826-1861.pdf> [Lesedato: 20.09.2016]

4 Ylitalo, K., Tornberg, A., Nygård, H., Uusitalo, I-B., Björnfort, L., Forsberg, L-G. (2000). *Lars Levi Laestadius: Årtusendets Norrbottning* (Pajala: Pajala Centralskola och Smedsskola).